

HØJESTERETS DOM

afsagt torsdag den 3. september 2020

Sag BS-49362/2019-HJR
(2. afdeling)

A (tidligere ...)
(advokat Allan Ohms)

mod

Boet efter B
ved C og D
(advokat Helle Larsen, beskikket)

I tidligere instanser er afsagt dom af Skifteretten i Holstebro den 3. januar 2018 (BS SKSd-304/2017) og af Vestre Landsrets 5. afdeling den 29. juli 2019 (BS-2934/2018-VLR).

I pådømmelsen har deltaget fem dommere: Marianne Højgaard Pedersen, Jon Stokholm, Lars Hjortnæs, Lars Apostoli og Anne Louise Bormann.

Påstande

Parterne har gentaget deres påstande.

Supplerende sagsfremstilling

Med virkning fra den 4. maj 2001 tegnede E via sin bank to forsikringer, "Familiesikring Kundegruppeliv" og "Familiesikring Pension", hos PFA Pension, begge med dækning ved dødsfald. E underskrev i den forbindelse en blanket, hvoraf fremgår bl.a.:

"Udbetaling ved død

I tilfælde af forsikredes død før det 60. år udbetales den pantsatte del af forsikringssummen til A/S Nordvestbank. Hvis den samlede forsikringssum er større end den pantsatte forsikringssum, udbetaler PFA

Pension den overskydende forsikringssum til forsikredes nærmeste pårørende (ægtefælle/livsarvinger/øvrige arvinger), jf. forsikringsbestemmelsernes § 5, stk. 5. Ønsker De en anden begunstigelsespåtegning, kan De rekvirere en særlig begunstigelsesblanket hos PFA Pension eller i A/S Nordvestbank."

På tidspunktet for forsikringstegningen var E gift. Parret blev skilt i 2005. E mødte i 2008 B, og de boede på samme folkeregisteradresse i perioden fra den 29. januar 2011 og frem til Es død den 12. maj 2016.

Ved to breve dateret september 2011, som vedrørte hver af de to forsikringsordninger, meddelte PFA Pension bl.a. følgende til E:

"Vi ændrer din forsikring fra 1. januar 2012

...

Udbetaling til efterladte

Ændringen af forsikringen betyder, at du fra 1. januar 2012 bliver omfattet af nye regler om "nærmeste pårørende". Dette har særlig betydning for dig, hvis du bor sammen med en samlever i et ægteskabslignende forhold, og din forsikring er oprettet før 1. januar 2008.

Du kan se den nye definition af "nærmeste pårørende" i vedlagte forsikringsbetingelser under afsnittet om "Udbetaling". Den gamle definition af "nærmeste pårørende" fremgår af dine eksisterende forsikringsbetingelser.

Har du tidligere indsat en særlig begunstigelse på forsikringen efter aftale med PFA Pension, vil denne begunstigelse dog fortsat gælde – også efter den 1. januar 2012.

Er du i tvivl, kontakt PFA Pension for nærmere rådgivning.

Du behøver ikke foretage dig noget

Du accepterer ændringerne af vilkår og pris, hvis du fortsætter med at betale til forsikringen efter den 1. januar 2012. ...

Ønsker du ikke at fortsætte forsikringen, skal du derfor kontakte din rådgiver hos Vestjysk Bank A/S senest den 11. november 2011, så betalingen af forsikringen kan stoppes."

Af de ændrede forsikringsbetingelser vedrørende "Familiesikring Pension" fremgår bl.a.:

"Udbetaling ved død/ej pantsat

§ 7. Udbetaling af forsikringssum ved død sker til forsikringstagers nærmeste pårørende, medmindre andet er aftalt skriftligt med PFA Pension.

...

Stk. 3. Ved forsikringstagers nærmeste pårørende, jf. stk. 1 og 2, forstås:

- forsikringstagers ægtefælle/registrerede partner,
- eller hvis en sådan ikke efterlades, samlever i ægteskabslignende forhold, hvis de ved dødsfaldet bor sammen og enten har/venter/har haft barn sammen eller har boet sammen i de sidste to år før dødsfaldet,
- eller hvis en sådan ikke efterlades, livsarvinger (børn eller disses efterkommere),

...

Ændring af betingelser eller tarif

§ 15. PFA Pension kan ændre forsikringsbetingelser og tarif med 30 dages varsel til udgangen af en kalendermåned.

...

Stk. 3. PFA Pension vil skriftligt meddele om de påtænkte ændringer."

De ændrede forsikringsbetingelser vedrørende "Familiesikring Kundegruppeliv" indeholder tilsvarende bestemmelser.

Ved brev af 1. februar 2019 anførte PFA Pension følgende som svar på spørgsmål stillet af As advokat:

"1) Hvad er baggrunden for beslutningen om at ændre forsikringens definition af "nærmeste pårørende"

PFA Pension (herefter PFA) og Letpension indgik samarbejde i 2010, og en række kunder, som havde en ordning i PFA via deres respektive pengeinstitutter, blev en del af Letpension. I den forbindelse blev de respektive pengeinstitutters gruppeforsikringsaftale sammenlagt i én fælles gruppeforsikringsaftale. Det betød, at disse kunders forsikringer skiftede navn til Letsikring, samt fik ændrede vilkår.

Vilkårene er udarbejdet efter den 1. januar 2008, hvor de nye regler vedr. nærmeste pårørende trådte i kraft. Vilkårene indeholdt altså automatisk den nye definition.

2) Det bedes oplyst, hvorfor ændringen er valgt igangsat pr. 1. januar 2012

Som følge af ændringerne i vilkårene og for at kunderne havde mulighed for at indrette sig på de ændrede vilkår, blev kunderne varslet med tre måneder, i september 2011 til ikrafttrædelse pr. 1. januar 2012, jfr. bilag 2 og 3.

3) Blev der dengang udarbejdet/udsendt anden information end standardbrev med oversigt over ændringer og nye forsikringsbetingelser (som det fremgår af bilag 2 og 3)

Kunden har ikke fået tilsendt anden information end brevet, som beskrev ændringerne, herunder nye regler om "nærmeste pårørende" samt de ændrede forsikringsbetingelser.

4) Hvad er baggrunden for, at man ikke har forklaret, at den med forsikringstager aftalte definition af "nærmeste pårørende" efter lovændringen 6. juni 2007 efter lovgivers bestemmelse netop skulle være uændret.

Det afgørende for PFA har været, at kunden blev oplyst om den nye definition og betydningen heraf, hvilket derfor fremgik af brevet (side 1) samt af de ændrede vilkår.

5) Hvad er baggrunden for, at der ikke er orienteret om, at en samlever kan indsættes ved navn, hvis dette ønskes?

Det har altid været en mulighed for kunden at indsætte en navngivet begunstiget. Der var derfor ikke tale om en ændring af forsikring eller vilkår for indsættelse af navngiven begunstiget. I brevet af september 2011 gjorde PFA kunden opmærksom på, at en eventuel tidligere indsat navngiven begunstiget ikke ville blive påvirket af de nye regler om "nærmeste pårørende", ligesom PFA gjorde opmærksom på, at ændringen af definitionen havde særlig betydning, hvis forsikrede boede sammen med en samlever.

6) Har der været overvejelser omkring forsikringstagerens muligheder for at forstå den meddelte beslutning og da hvilke?

PFA har i brevet på side 1 klart beskrevet, at ændringen betød, at kunden var omfattet af nye regler om "nærmeste pårørende", og at det havde særligt betydning for den kunde, som boede sammen med en samlever. Endvidere blev kunden i brevet opfordret til at kontakte PFA for yderligere rådgivning, hvis kunden var i tvivl om brevet eller havde spørgsmål til brevet.

7) Har der været iværksat undersøgelse om resultatet af den besluttede ændring

Resultatet af den besluttede ændring var, at kunderne i forbindelse med ændringen til Letsikring blev omfattet af nye regler om "nærmeste pårørende", som fremgik af de ændrede vilkår."

Ved mail af 10. februar 2020 oplyste PFA Pension supplerende, at brevene dateret september 2011 blev sendt til 344.000 kunder.

Anbringender

A har til støtte for den principale påstand anført navnlig, at ændring af klausulen "nærmeste pårørende" er en så væsentlig ændring af forsikringspolice, at det kræver en positiv accept. E har ikke afgivet en positiv accept, og der er heller ikke grundlag for at antage, at hans passivitet er udtryk for en accept af ændringen.

Det følger af forsikringsaftalelovens § 102, at forsikringstager har retten til at indsætte en begunstiget i en individuelt tegnet forsikring. PFA Pension har ikke hjemmel til kollektivt at ændre, hvem der er den begunstigede, ved at masseudsende et standardbrev med forudsætning om, at dette er læst, forstået og stiltiende accepteret ved, at forsikringstageren fortsætter med at betale forsikringspræmien.

Ændringen af forsikringsaftalelovens § 105 a og § 105 b, der trådte i kraft den 1. januar 2008, finder ifølge overgangsreglerne ikke anvendelse på begunstigesindsættelser, der er foretaget før lovens ikrafttræden. Så meget desto mindre bør en ændring kunne iværksættes ensidigt af PFA Pension som sket.

Hvis ændringen kan vedtages ved passiv accept, må det kræve, at meddelelsen om ændringen er kommunikeret på en tilstrækkelig klar måde. Det er ikke tilfældet, og E kan ikke antages at have forstået ændringen.

E og B levede ved hans død ikke sammen i et ægteskabslignende forhold, jf. forsikringsaftalelovens § 105 a, stk. 2. Også af denne grund skal forsikringssummen ikke udbetales til hendes dødsbo.

Til støtte for den subsidiære påstand er det anført, at der skal ske regulering i henhold til forsikringsaftalelovens § 104. Bestemmelsen er ikke begrænset til at angå individuelle begunstigelser, men har til formål at give mulighed for regulering, hvor der er et reelt behov. Dette behov foreligger i denne sag, hvor livsarvingen intet har arvet, og hvor samleveren er død.

Boet efter B ved C og D har anført navnlig, at PFA Pension var berettiget til at ændre definitionen af "nærmeste pårørende" som sket. Ændringerne angik ikke dækningsomfanget, men tog sigte på at modernisere og koordinere vilkårene for de omhandlede ordninger, herunder bringe vilkårene på linje med de ændringer af forsikringsaftaleloven, der var trådt i kraft sammen med arvelovsændringen den 1. januar 2008.

E har accepteret ændringen ved at fortsætte med at betale præmien. Det må lægges til grund, at E var i stand til at forstå, hvornår han havde brug for hjælp, og også var i stand til at søge denne hjælp.

B, som levede sammen med E i et ægteskabslignende forhold i mere end de sidste 2 år før hans død, opfylder betingelserne for at være "nærmeste pårørende" i henhold til forsikringsbetingelserne.

Forsikringsaftalelovens § 104 finder alene anvendelse, hvis der er tale om en konkret indsættelse af en begunstiget, og ikke ved anvendelsen af en generel begunstigelsesbestemmelse, og betingelserne for regulering er derfor ikke opfyldt. En vurdering efter bestemmelsen vil under alle omstændigheder føre til, at det er rimeligt, at B skulle modtage forsikringsbeløbene, og hensynet til A kan ikke føre til en regulering.

Retsgrundlag

Forsikringsaftaleloven indeholder i §§ 102, 103, 104 og 105 a bl.a. følgende bestemmelser:

"§ 102. Forsikringstageren kan ved forsikringens tegning eller senere indsætte en anden som begunstiget. Ved forsikringstagerens død udbetales forsikringssummen umiddelbart til den begunstigede.

Stk. 2. Forsikringstageren kan tilbagekalde indsættelsen, medmindre forsikringstageren over for den begunstigede har givet afkald på dette. Forsikringstagerens ret til at tilbagekalde indsættelsen går ikke over på den pågældendes arvinger eller dødsbo.

...

§ 103. Indsættelse af en begunstiget og tilbagekaldelse af sådan indsættelse er kun gyldig, såfremt den skriftlig meddeles selskabet eller optages i eller påtegnes policen af selskabet.

...

§ 104. Hvis indsættelse af en begunstiget må anses for urimelig over for forsikringstagerens ægtefælle eller en livsarving, kan det ved dom bestemmes, at forsikringssummen helt eller delvis skal tilfalde ægtefællen

eller en livsarving i stedet for den begunstigede. Beløbet kan ikke overstige, hvad der ville være tilfaldet den pågældende som boslod og tvangsarv, jf. arvelovens § 5, § 10 og § 11, stk. 2, hvis forsikringssummen i stedet var tilfaldet forsikringstagerens solvente bo.

Stk. 2. Ved afgørelse efter stk. 1 skal der navnlig lægges vægt på

1. baggrunden for indsættelsen af den begunstigede,
2. ægtefællens, en livsarvings og den begunstiges økonomiske behov og
3. omstændighederne i øvrigt.

...

§ 105 a. Medmindre andet fremgår af omstændighederne, anses som nærmeste pårørende forsikringstagerens ægtefælle, en samlever, der opfylder kravene i stk. 2, børn eller arvinger i nævnte rækkefølge.

Stk. 2. For at være omfattet af stk. 1 skal en samlever leve sammen med forsikringstageren på fælles bopæl og

1. ...
2. have levet sammen med forsikringstageren i et ægteskabslignende forhold på den fælles bopæl i de sidste 2 år før dødsfaldet.

..."

Forsikringsaftaleloven blev ændret ved lov nr. 516 af 6. juni 2007 om ændring af bl.a. forsikringsaftaleloven (Begunstigelser i forsikringsordninger og ændringer som følge af arveloven mv.), som trådte i kraft den 1. januar 2008. Bestemmelserne i § 102, stk. 1-2, og § 103, stk. 1, svarer med sproglige ændringer til de tidligere gældende regler, mens § 105, stk. 5, forud for lovændringen havde følgende ordlyd:

"§ 105. ...

Stk. 5. Har forsikringstageren indsat sine "nærmeste pårørende" som begunstigede anses hans ægtefælle som indsat, eller hvis sådan ikke efterlades, hans børn, eller hvis ej heller sådanne forefindes, hans arvinger, alt overensstemmende med de forudnævnte regler."

I ændringslovens overgangsregel hedder det bl.a.:

"§ 10...

Stk. 2. Lov om forsikringsaftaler § 105 a og § 105 b som affattet ved denne lovs § 1, nr. 5, og lov om visse civile retlige forhold m.v. ved pensionsopsparing i pengeinstitutter § 5 a og § 5 b som affattet ved denne lovs § 2, nr. 5, finder anvendelse på begunstigelsesindsættelser, der foretages efter lovens ikrafttræden."

Af lovforslagets almindelige bemærkninger pkt. 2.2.3. og 2.2.4. (Folketingstidende 2006-2007, tillæg A, lovforslag nr. L 101, s. 3425-3426), fremgår bl.a.:

"2.2.4. Fortolkningsregler

Antallet af ugifte samlevende par udgør i dag ca. 290.000. På denne baggrund og i lyset af udvalgets forslag til regulering af ugifte samlevendes arveretlige stilling i betænkningens kapitel 9 finder udvalget, at fortolkningsreglerne i forsikringsaftaleloven også bør regulere denne i praksis vigtige persongruppe.

Efter udvalgets opfattelse er der dog ikke behov for en fortolkningsregel for de tilfælde, hvor en samlever er indsat uden navns nævnelse, da dette praktisk talt ikke forekommer i praksis. I lyset af samfundsudviklingen og de foreslåede regler om arveret for samlevende i betænkningens kapitel 9, finder udvalget imidlertid, at ugifte samlevende bør indgå i opregningen af, hvem der anses for forsikringstagerens "nærmeste pårørende". Hertil kommer, at "nærmeste pårørende" i praksis er langt den mest anvendte begunstigelsesklausul. Da der ikke i lovgivningen er en fast definition af ugifte samlevende, og da det efter udvalgets opfattelse er vigtigt ikke at indføre for mange forskelligartede definitioner, foreslår udvalget, at afgrænsningen skal foretages på samme måde som i den foreslåede regel om legal arveret for ugifte samlevende i § 40 i udvalgets udkast til ny arvelov. ...

Den foreslåede afgrænsning vil sikre, at en betydelig gruppe af de eksisterende samlivsforhold vil kunne blive omfattet af begrebet "samlever" i begunstigelsesklausulen "nærmeste pårørende".

Den gældende forsikringsaftalelovs udgangspunkt er, at forsikringssummen tilfalder dødsboet, hvis der ikke er indsat en begunstiget. Det praktiske udgangspunkt i dag er imidlertid, at forsikringssummen tilfalder "nærmeste pårørende", fordi denne klausul anvendes standardmæssigt i de fleste forsikringsaftaler.

Udvalget foreslår, at reglerne kommer til at afspejle dette praktiske udgangspunkt, således at forsikringssummen tilfalder "nærmeste pårørende", hvis der ikke er indsat en begunstiget. Kun hvis der ikke er nogen nærmeste pårørende, eller hvis forsikringstageren har bestemt, at der ikke skal være nogen begunstiget, tilfalder forsikringssummen forsikringstagerens dødsbo..."

Af bemærkningerne til § 105 a og overgangsbestemmelsen fremgår bl.a. (Folketingstidende 2006-2007, tillæg A, lovforslag nr. L 101, s. 3436 og 3443-3444):

"Til § 105 a

Stk. 1 viderefører den gældende § 105, stk. 5, og fastlægger, hvad der skal forstås ved nærmeste pårørende. Som noget nyt foreslås det, at samleveren bliver omfattet af begrebet "nærmeste pårørende", og at samleveren i rækkefølgen sidestilles med ægtefællen. Der er alene tale om en fortolkningsregel, og andet kan derfor fremgå af omstændighederne.

Stk. 2 fastlægger, hvornår en samlever bliver omfattet af stk. 1. Den pågældende skal have levet sammen med forsikringstageren på fælles bopæl og enten vente, have eller have haft et barn sammen med forsikringstageren (nr. 1), eller have levet sammen med forsikringstageren i et ægteskabslignende forhold på den fælles bopæl i de sidste 2 år før dødsfaldet (nr. 2). Om baggrunden for denne afgrænsning henvises til pkt. 2.2.4. og 2.3. ...

Til § 10

Bestemmelsen indeholder overgangsregler...

Stk. 2 indebærer, at udvidelsen af definitionen af nærmeste pårørende i forslagene til forsikringsaftalelovens §§ 105 a og 105 b samt pensionsopsparingslovens §§ 5 a og 5 b til også at omfatte visse grupper af ugifte samlevende alene finder anvendelse på begunstigelsesindsættelser, der foretages efter lovens ikrafttræden. Baggrunden herfor er, at en ugift person i et fast samlivsforhold, som har et barn f.eks. fra et tidligere ægteskab, må antages som hovedregel at gå ud fra, at barnet er "nærmeste pårørende". Ønskes en tidligere begunstigelsesindsættelse efter standardklausulen "nærmeste pårørende" ændret, således at den med sikkerhed omfatter samleveren, må dette meddeles til forsikringsselskabet eller pengeinstituttet i overensstemmelse med forsikringsaftalelovens § 102 eller pensionsopsparingslovens § 2.

En indsættelse af en begunstiget må anses for foretaget på det tidspunkt, hvor meddelelsen om indsættelsen er kommet frem til selskabet eller pengeinstituttet."

Højesterets begrundelse og resultat

E tegnede i 2001 to livsforsikringer hos PFA Pension. Ved tegningen underskrev han en blanket, hvoraf fremgik, at forsikringssummerne ville blive udbetalt til hans nærmeste pårørende, hvis han døde, før han fyldte 60 år (og forsikringssummerne oversteg hans gæld til banken, som da havde pant i forsikringssummerne). Det fremgik endvidere, at nærmeste pårørende var hans ægtefælle, livsarvinger eller øvrige arvinger, hvilket var i overensstemmelse med den dagældende definition af nærmeste pårørende i forsikringsaftalelovens § 105, stk. 5.

Ved breve dateret september 2011 til E meddelte PFA, at selskabet bl.a. ændrede definitionen af "nærmeste pårørende". Af de nye forsikringsbetingelser, som var vedlagt brevene, fremgår, at nærmeste pårørende, hvis forsikringstageren ikke efterlader sig en ægtefælle, er forsikringstagerens samlever, bl.a. hvis parterne har levet sammen i et ægteskabslignende forhold i de sidste to år. Af brevene fremgår, at ændringerne ville blive anset som accepteret, hvis han fortsatte med at betale til forsikringerne efter den 1. januar 2012.

E reagerede ikke på brevene fra PFA og fortsatte med at betale til forsikringerne indtil sin død i 2016.

Denne sag angår i første række, om PFA ved "passiv accept" kunne ændre definitionen af nærmeste pårørende.

Efter forsikringsaftalelovens § 102 kan forsikringstageren ved tegningen af forsikringen eller senere indsætte en begunstiget, som skal have forsikringssummen udbetalt ved forsikringstagerens død. Efter § 103 skal indsættelse eller tilbagekaldelse af en begunstiget skriftligt meddeles selskabet eller optages i eller påtegnes policen.

Ved lov nr. 516 af 6. juni 2007 om ændring af bl.a. forsikringsaftaleloven blev samlevere med virkning fra den 1. januar 2008 omfattet af begrebet nærmeste pårørende. Af overgangsreglen i lovens § 10, stk. 2, fremgår, at den ændrede definition af begrebet nærmeste pårørende ikke havde virkning for indsættelser af en begunstiget, der var sket før 1. januar 2008. Af forarbejderne til overgangsreglen fremgår, at baggrunden herfor er, at en ugift person i et fast samlivsforhold, som har et barn f.eks. fra et tidligere ægteskab, må antages som hovedregel at gå ud fra, at barnet er nærmeste pårørende. Det fremgår endvidere, at hvis en begunstigelsesindsættelse, der før 1. januar 2008 er sket med standardklausulen nærmeste pårørende, ønskes ændret, må dette meddeles til forsikringsselskabet i overensstemmelse med forsikringsaftalelovens § 102.

Højesteret finder efter ordlyden af § 102 og § 103 og i lyset af de nævnte forarbejder, at ændring af, hvem der skal anses som en forsikringstagers nærmeste pårørende, må forudsætte en aktiv tilkendegivelse og derfor ikke kan ske ved passiv accept.

Da E ikke aktivt har accepteret den ændring af definitionen af nærmeste pårørende, som PFA foretog i forsikringsbetingelserne i 2011, er der ikke gyldigt sket ændring af den begunstigelsesindsættelse, som han foretog, da han tegnede forsikringen i 2001. Forsikringssummerne skal derfor udbetales til A, der som hans eneste livsarving var hans nærmeste pårørende. Højesteret tager derfor hendes principale påstand til følge.

Sagsomkostninger for byret, landsret og Højesteret er fastsat til dækning af advokatudgift med 270.000 kr., af retsafgift med 79.850 kr. og af udgift til syn og skøn med 9.500 kr., i alt 359.350 kr.

THI KENDES FOR RET:

Boet efter B ved C og D skal anerkende, at A er berettiget til den fulde udbetaling på PFA-police nr. 65133036 og nr. 64822491.

I sagsomkostninger for byret, landsret og Højesteret skal statskassen betale 359.350 kr. til A.

Det idømte sagsomkostningsbeløb skal betales inden 14 dage efter denne højesteretsdoms afsigelse.

Sagsomkostningsbeløbet forrentes efter rentelovens § 8 a.